

Edmond de David Mamet.
Criza libertății și a moralității în societatea capitalistă
– de la identitate reprimată la exprimarea violentă a sinelui –

Conf. univ. dr. HORGHIDAN Radu-Andrei
Prof. univ. dr. ANTOFI Simona
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *Globalization as a phenomenon is deeply tied to the concepts and politics of capitalism and the society and american culture is one of the most relevant examples concerning the effects of globalization and capitalism on the society and the individual. In his 1982 play Edmond, the acclaimed playwright David Mamet presents the journey into the underworld of his main character: a white, middle-class, middle-aged man by his name Edmond Burke. During one night in New York City in which Edmond seeks liberation from all constraints that society had imposed in him, a liberation from law and morality, Mamet examines the existential feeling of desperation of the modern man who feels that society cannot provide answers to his fundamental questions about fulfillment and the meaning of life. Edmond is an individual who has lived his life under the principals of conformism, he's deeply attached to the moral values of religion but at the same time he is deeply frustrated and unsatisfied . His motives are not theoretically explained to us by the playwright, instead they represent a subconscious force that drives the actions of his character. In „Edmond” the paradoxes related to society and the individual lead towards acts of extreme violence and brutality. Mamet brings together concepts and feelings like fear and desire, freedom and captivity, man and beast, sex and love, society and the individual, sees them as simultaneous opposites that constantly generate devastating tensions within the human psyche. At it's roots, Edmond can be regarded and understood as both the failure and succes of the spiritual journey of a lost soul in capitalist society.*

Keywords: *Capitalism, paradox, violence, moral, freedom*

Acknowledgement: „This work is supported by the project ANTREPRENORDOC, in the framework of Human Resources Development Operational Programme 2014-2020, financed from the European Social Fund under the contract number 36355/23.05.2019 HRD OP /380/6/13 – SMIS Code: 123847.”/ „Această lucrare a fost

realizată în cadrul proiectului *Exceleța academică și valori antreprenoriale - sistem de burse pentru asigurarea oportunităților de formare și dezvoltare a competențelor antreprenoriale ale doctoranzilor și postdoctoranzilor (ANTREPRENORDOC)*, cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Capital Uman, 2014-2020, Contract nr. 36355/23.05.2019 POCU/380/6/13 - Cod SMIS: 123847.”

“Battle not with monsters, lest ye become a monster, and if you gaze into the abyss, the abyss gazes also into you.” (Friedrich Nietzsche)

Fenomenul globalizării este strâns legat conceptele și politicile capitalismului, iar societatea și cultura americană este unul dintre pilonii de referință în ceea ce privește efectele globalizării și ale capitalismului în societate și asupra individului. În piesa *Edmond* publicată în 1982 dramaturgul american David Mamet prezintă publicului o „călătorie în infern”, a personajului principal: un bărbat alb, de vârstă mijlocie, căsătorit, aparținând clasei mijlocii, pe numele lui Edmond Burke. Acțiunea se petrece în New York și folosindu-se de parcursul unei nopți în care Edmond caută eliberarea de toate constrângerile impuse de societate, de lege și morală, Mamet analizează problema disperării existențiale a omului modern care descoperă că societatea nu-i poate oferi răspunsuri la întrebările esențiale ale vieții legate de sens și împlinire.

***Edmond* – Un scurt sinopsis**

Edmond începe călătoria prin părăsirea căminului conjugal și se avântă speriat pe străzile orașului New York, căutând să exploreze noua libertate proaspăt dobândită. Căutarea lui inițială este strâns legată de obținerea satisfacției sexuale care eșuează în repetate rânduri din diverse motive care țin de moralitate, corectitudine sau pur ghinion. În încercarea de a-și atinge scopul, Edmond ia contact cu o lume violentă. Întâlnirea cu „prădătorii nopții” newyorkeze îl determină pe protagonist să renunțe gradat la valori umane și morale, iar momentul eliberării este momentul violenței. Edmond se apără de un jefuitor reprezentat printr-un personaj afro-american, îl învinge și pleacă, neștiind dacă victima a suferit răni mortale. Cuprins de sentimentul eliberării și simțind că a stabilit un contact visceral cu propria masculinitate, Edmond reușește să cucerească o tânără chelneriță dintr-un bar oarecare. Senzația de eliberare se împlinește după contactul sexual cu tânăra iar Edmond se transformă într-un predicator al adevărurilor spirituale nou dobândite. Fanatismul cu care protagonistul încearcă să o elibereze pe tânăra chelneriță de constrângerile sociale

duce la crimă. Finalul piesei îl surprinde pe Edmond în închisoare, unde se simte pentru prima oară în siguranță în compania unui coleg de celulă de culoare, în brațele căruia își redescoperă o sexualitate plurivalentă iar procesul eliberării spirituale devine desăvârșit prin pedeapsă și acceptarea ei.

Paradoxul libertății în societatea capitalistă a lui Mamet

Edmond de David Mamet are două părți majore. Primele doisprezece scene pot fi privite ca drumul protagonistului spre eliberare de constrângeri și împăcarea contradicțiilor prin acceptare iar celelalte unsprezece ca drumul spre libertatea spirituală.

Tema libertății în textul lui Mamet este chestionată printr-o dezvoltare dinamică a relației personajului principal cu întregul concept într-o confuzie creată, asociind libertății conformismul, constrângerile sociale și nevoia de eliberare înțeleasă ca o nevoie de disipare a tensiunilor psiho-emoționale.

Mamet imaginează în *Edmond* o situație în care conceptele contrarii ale capitalismului se activează organic și violent într-un singur individ și explorează acțiunile generate de simultaneitatea lor, care generează acte îndreptate către distrugerea fundamentelor pe care e clădită societatea capitalistă.

Căutarea libertății în *Edmond* deschide discuția despre limitele libertății iar aspirația către absolut a personajului principal devoalează un conflict conceptual profund manifestat prin imposibilitatea de a răspunde la întrebarea care are trebui să stabilească granițele dintre libertatea individuală și libertatea celuilalt.

Regulile sociale și respectarea libertăților celuilalt se transformă într-o închisoare a spiritului în textul lui Mamet. Conformismul declarat al personajului principal devine atât de apăsător, încât impulsurile reprimite în ani generează acțiuni extreme, încărcate de violență și brutalitate.

În *Edmond*, dorința de libertate se amestecă cu nevoia de eliberare a tensiunilor fiziologie și psiho-emoționale. Eliberarea conduce către o trezire a spiritului, trezirea spiritului dizolvă rațiunea, distrugerea rațiunii duce la pierderea controlului. În acest moment al piesei, mecanismele represive ale societății intră în acțiune pentru a opri manifestarea acestei libertăți absolute generate prin dizolvarea rațiunii.

Condiții psihologice determinate de mecanismele societății capitaliste

Urmărind acțiunea piesei lui Mamet, devine clar că autorul este în contact cu forțe și cu mecanisme interioare definitorii pentru ființa umană, dar și exterioare, specifice societății capitaliste. Aceste mecanisme neconștientizate care îl împing pe protagonist la acte iraționale oferă o profunzime organică piesei

și atașează senzația de firesc brutalității și violenței prezentate de dramaturg. Aceste mecanisme sunt traductibile atât din punct de vedere exterior, dar și interior individului, ele căpătând obiectivitate prin analiza conceptelor care stau la baza a două lucrări de psihologie și filozofie scrise în anii '70 *AntiOedipus: Capitalism and Schizophrenia* de Gilles Deleuze și de Felix Guattari și de *A theory of cognitive dissonance* de Leon Festinger.

La baza întregii piese stă o puternică încărcătură psiho-emoțională derivată dintr-o condiție socială exterioară individului și atribuită societății capitaliste. În *AntiOedipus: Capitalism and Schizophrenia*, Deleuze și Guattari oferă o descriere a acestor tensiuni pe care le traduc prin termenul de „schizofrenie”, identificând un *status-quo* paradoxal al societății capitaliste care oferă mediul ideal pentru existența și manifestarea lor:

„ (...) capitalism, through its process of production, produces an awesome schizophrenic accumulation of energy or charge, against which it brings all its vast powers of repression to bear, but which nonetheless continues to act as capitalism's limit. For capitalism constantly counteracts, constantly inhibits this inherent tendency while at the same time allowing it free rein; it continually seeks to avoid reaching its limit while simultaneously tending toward that limit.”/

„ (...) capitalismul, prin procesele sale de producție, generează o incredibilă acumulare de energie, au încărcătură schizofrenică, împotriva căreia acționează cu toate vastele sale puteri represive, dar care în orice caz continua să acționeze ca limita capitalismului. Capitalismul contracarează constant și inhibă constant această tendință inerentă, dar în același timp îi lasă libertate; în mod continuu caută să evite atingerea limitei și simultan tinde către aceasta.” (trad.n.), v. Deleuze Gilles, Guattari Felix, *AntiOedipus: Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, 1983, p. 34.

Întreaga piesă stă sub imperiul nevoii depășirii limitelor, nevoie aflată în permanent conflict cu mecanismele inhibitorii menționate de Deleuze și Guattari.

Din perspectiva universului interior, psihologul Leon Festinger descrie o condiție psihologică asemănătoare cu „schizofrenia” propusă de Deleuze și Guattari, pe care o numește „disonanță cognitivă” în lucrarea sa, *A theory of cognitive dissonance*, și o definește ca pe o stare internă conflictuală generată de elemente cognitive contradictorii și simultane:

„In short, I am proposing that dissonance, that is, the existence of non-fitting relations among cognitions by the term cognition, here and in the remainder of the book, I mean any knowledge, opinion, or belief about the environment, about oneself, or about one's behavior. Cognitive dissonance can be seen as an antecedent condition

which leads to activity oriented toward dissonance reduction, just as hunger leads to activity oriented toward hunger reduction.” /

„Pe scurt, propun faptul că disonanța este existența unor relații de nepotrivire între cogniții, prin termenul cogniții aici și în restul cărții mă refer la orice cunoaștere, opinie sau credință în relație cu mediul, despre sine sau despre comportamentul propriu. Disonanța cognitivă poate fi abordată ca fiind o condiție antecedentă care duce către o acțiune orientată către reducerea disonanței, în același fel precum foamea conduce la acțiuni menite să reducă foamea.” (trad.n.) Festinger, Leon, *A theory of cognitive dissonance*, Stanford University Press, 1957, p. 3.

Ambele teorii se regăsesc profund în piesa lui Mamet, care reușește să surprindă felul în care aceste condiții psihologice devin definitorii pentru un moment al unei realități socio-culturale.

Universul piesei surprins de Mamet este încărcat de aceste contradicții pe care Edmond încearcă să le gestioneze și care îl încadrează în condiția de „schizofrenie” propusă de Deleuze și Guattari și îi evidențiază încercarea de a împăca contradicțiile cognitive, calmându-și disonanța prin aliniere.

Piesa începe printr-o scenă în care Edmond apelează la serviciile unei prezicătoare în încercarea de a-și afla viitorul. În această scenă Mamet contextualizează întreaga piesă în acord cu conceptele analizate anterior.

„You are not where you belong. It is perhaps true none of us are, but in your case, this is more true than in most. We all like to believe we are special. In your case this is true.

Listen to me. (*She continues talking as the lights dim.*). The world seems to be c rumbling around us. You look and you wonder if what you perceive is accurate. And you are unsure what your place is. To what extent you are cause and to what an effect. . . .” /

„Nu ești acolo unde îți este locul. Este adevărat, probabil, că nici unul dintre noi nu e, dar, în cazul tău, e mai adevărat decât în majoritatea cazurilor. Tuturor ne place să credem că suntem speciali. În cazul tău e adevărat.

Ascultă-mă (*continua să vorbească în timp ce luminile scad*). Lumea pare că se prăbușește în jurul nostru. Privești și te întrebi dacă ceea ce vezi e corect. Nu ești sigur care e locul tău. În ce măsură ești cauză sau efect.” (trad.n.) Mamet, David, *The woods*, Lakeboat, Edmond, p. 227, disponibil online:

<https://ro.scribd.com/read/393650065/The-Woods-Lakeboat-Edmond-Three-Plays>.

Înțelegem încă de la începutul piesei că personajul principal este cuprins de o neliniște profundă pe care nu și-o poate explica și devine evident că autorul empatizează cu o condiție cu care oamenii din lumea reală, spectatorii, se confruntă la nivel inconștient.

Cealaltă lume. Pericolul și inutilitatea principiilor morale

În *Edmond*, sunt prezente două lumi paralele, aparținând aceleiași societăți. Lumea sterilă, previzibilă, sigură și confortabilă a clasei americane mijocii, guvernată de reguli principii și moralitate și o lume subterană, parazitată în relație cu prima, încărcată de ilegalitate, violență și imprevizibil. În esență, piesa *Edmond* urmărește o renunțare la lumea civilizată și reintegrarea treptată în cea de-a doua, încheindu-se cu excluderea protagonistului din ambele lumi și cu o meditație sumbră legată de natura umană.

Deși infernal, universul violent în care dramaturgul își aruncă personajul pare o alegere care (îl) eliberează de un infern mai mare.

Desprinderea de societatea civilizată se face treptat în piesă. Fiecare scenă îl îndepărtează tot mai mult pe Edmond de fosta lui viață și de fosta sa identitate, aducându-l în acord cu ceea ce pare, în accepțiunea dramaturgului, adevărata identitate a ființei umane. Această identitate autentică care se naște pe parcursul piesei este strâns legată de dorința de libertate, ca și când sinele autentic al personajului principal ar încerca să scape de constrângerile sociale și de mecanismele represive educate ale individului integrat în societate.

În cultura americană, tema libertății rezonază puternic în conștiința colectivă a națiunii. Simultan, observăm, în același spațiu cultural, tema individualismului reluată, poate, mai obsesiv în majoritatea narativelor ce țin de politică, educație și culturală. Totuși, întrebarea principală a lui Mamet în *Edmond* este legată de libertatea spiritului, de natura umană și de impulsurile subconștiente reprimite și modul în care ele sunt sau nu integrate în definiția acceptată de societate a libertății și individualismului.

Astfel, dramaturgul chestionează toate instanțele morale validate de societate care reprezintă stâlpi ai stabilității sociale, dar care generează în individ nevoia de libertate prin folosirea burtală a autorității ce le este atribuită intrinsec. Familia, religia și statul sunt prezentate în piesă ca obstacole în calea dobândirii unei libertăți autentice.

Instituția căsătoriei este privită de către dramaturg ca un mecanism social represiv în calea atingerii libertății spirituale, fiind primul obstacol major pe care Edmond îl depășește chiar în a doua scenă.

Universul în care Edmond se reintegrează treptat după părăsirea căminului conjugal este format din personaje care fac parte din categoria renegeților, categorie de oameni singuri, lipsiți de respectul față de autoritate în care Edmond pare că se regăsește din ce în ce mai mult pe parcursul piesei.

În *Edmond*, contactul cu noua lume face ca regulile contractului social stabilit de la sine între indivizi, în lumea „civilizată”, să devină din ce în ce mai

neclare iar lipsa clarității duce inevitabil la dizolvarea moralității. Situațiile propuse de dramaturg prezintă această nouă lume ca fiind guvernată de principiul darwinist al supraviețuirii celui mai adaptat. Fiecare scenă îl portretizează pe Edmond ca fiind total neechipat pentru supraviețuirea în această lume. Codul lui de conduită morală îl împiedică să fructifice libertatea obținută și îl vulnerabilizează în fața indivizilor care populează acest univers. În prima jumătate a piesei, Edmond este păcălit, jefuit, agresat fizic și amenințat cu moartea, iar în scena în care cere ajutor în încercarea de a-și încheia călătoria, condiția sa evident vulnerabilă, îl transformă în renegat în ochii societății „civilizate”. În prima jumătate a călătoriei, Edmond înțelege că în universul „necivilizat” cei slabi sunt atacați, dar în scena unsprezece, plasată exact la jumătatea piesei, Edmond vede pentru prima dată că societatea „civilizată” își neagă slăbiciunile și are o tendință puternică să-i ignore și să-i marginalizeze pe cei vulnerabili.

Scena doisprezece este încărcată de un puternic simbolism care marchează, în mod evident și aproape ritualic, trecerea personajului într-o lume care pare mult mai autentică. Într-o banală casă de amanet, Edmond își vinde verigheta și alege să cumpere un cuțit de supraviețuire care datează din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. În această scenă, dramaturgul creează un moment în care „schizofrenia” societății este acceptată de către protagonist și „disonanța cognitivă” este rezolvată prin acceptarea ideii de societate ca teatru de război.

Profesorul John Marks, analizând lucrarea *AntiOedipus: Capitalism and Schizophrenia*, descoperă că cei doi autori propun acceptarea „schizofreniei” societății capitaliste ca pe un răspuns valid la situație:

„Deleuze and Guattari seem to be saying that the social world is schizophrenic in that it puts intolerable and contradictory pressures on individuals, but also that schizophrenia is in some ways a valid response to this situation.” /

„Deleuze și Guattari afirmă că lumcea socială este schizofrenică în sensul că pune o intolerabilă și contradictorie presiune pe indivizi, dar că totodată schizofrenia e un răspuns valabil la această situație” Marks John, Gilles Deleuze *Vitalism and Multiplicity*, Pluto Press 1998, p. 166.

Mamet este și el tributar acestei idei, construind un personaj care acceptă condiția „schizofrenică” a propriei existențe, acceptare care, în partea a doua a piesei, conduce către eliberare și libertate.

Drumul spre libertatea spirituală

În scena șaisprezece. Edmond atacă un proxenet afro-american într-un moment de auto-apărare și, reflectând asupra acestui moment, în scena șaisprezece, personajul o conștientizează ca pe o clipă care, în mod paradoxal, l-a eliberat de prejudecățile legate de propria sa condiție și de prejudecățile care l-au determinat să urască și să se teamă de cetățenii afro-americani timp de aproape treizeci de ani.

„EDMOND: And in that moment . . . when I spoke, you understand, ‘cause that was more important than the knife, when I spoke back to him, I DIDN'T FUCKING WANT TO UNDERSTAND . . . let him understand me . . . I wanted to KILL him. (Pause.) In that moment, thirty years of prejudice came out of me. (Paus.) Thirty years. . . You understand? For the first time, I swear to God, for the first time I saw: THEY'RE PEOPLE, TOO!” /

„EDMOND: Și în acel moment... când am vorbit, înțelegi, că asta a fost mult mai important decât cuțitul, când i-am răspuns, N-AM VRUT, AL NAIBII, SĂ-L ÎNȚELEG... să mă înțeleagă el ... am vrut să-l OMOR. (Pauză). În momentul ăla, treizeci de ani de prejudecăți au ieșit din mine. (Pauză) Treizeci de ani... Înțelegi? Pentru prima dată, jur pe Dumnezeu, pentru prima dată am văzut: SUNT ȘI EI OAMENI!” (trad.n.) Mamet, David, *The woods, Lakeboat, Edmond*, <https://ro.scribd.com/read/393650065/The-Woods-Lakeboat-Edmond-Three-Plays>, p. 271.

În paradigma psihologică victimă-agresor, Mamet construiește un personaj capabil de empatie doar după ce se eliberează de ipostaza de victimă și și-o asumă activ pe cea de a doua. Agresiunea și tentativa de omor devin pentru Mamet modalități de umanizare a personajului.

Tot în scena șaisprezece, autorul prezintă un personaj ce dă dovadă de o luciditate profundă în relație cu propria lui condiție, luciditate care îl determină să încerce să schimbe lumea, făcându-o să accepte adevărul pe care el tocmai l-a descoperit.

Primul personaj pe care încearcă să-l convertească este Glenna, o tânără cu care Edmond tocmai a întreținut relații sexuale consimțite. Teoria lui Edmond este bazată tocmai pe acceptarea unei identități evidente și eliminarea minciunii. Glenna este actriță în devenire, dar lucrează ca ospătar într-un bar de noapte. Edmond îi propune Glennei să afirme demn că nu e mai mult decât e, adică, o „simplă chelneriță”.

„EDMOND: I've made that discovery. Now: I want you to change your life with me. Right now, for whatever that we can be. I don't know what that is, you don't know. Speak with me. Right now. Say it. ” /

„EDMOND: Am făcut descoperirea asta. Acum: vreau să-ți schimb viața odată cu mine. Acum, nu contează ce putem fi. Nu știu ce e asta, tu nu știi ce e. Spune cu mine. Acum. Spune.” (trad.n.) Mamet, David, *The woods, Lakeboat, Edmond* <https://ro.scribd.com/read/393650065/The-Woods-Lakeboat-Edmond-Three-Plays>, p. 279.

Situația escaladează iar Edmond o omoară pe Glenna. Momentul crimei este irațional, dar subliniază că acesta, deși pare lucid, a ajuns în contact cu un tip profund de iraționalitate iar eliminarea mecanismelor represive a dus către acest moment în mod firesc și inevitabil.

În următoarele scene, mecanismele represive ale societății reprezentate de autorități intră în piesă și Edmond. Este capurat și închis, dar finalul reprezintă pentru personaj secvența în care își găsește, realmente, pacea și libertatea spirituală.

„EDMOND: I think that all this fear, this fucking fear we feel must hide a wish. 'Cause I don't feel it since I'm here. I don't think the first time in my life. (Pause.) In my whole adult life, I don't feel fearful since I came in here. ” /

„EDMOND: Cred că toată frica asta, tot căcatu' ăsta de frică pe care o simțim trebuie să ascundă o dorință. Pentru că nu o mai simt de când am ajuns aici. Nu mai gândesc pentru prima oară în viața mea. (Pauză) În toată viața mea de adult, asta e prima oară când nu mă mai simt temător.” (trad.n.) Idem, p. 292.

Mamet surprinde, în finalul piesei, o altă contradicție legată de societate și natura umană: dorința ascunsă din spatele fricii conștientizate după asumarea și exercitarea naturii violente. Aceasta ridică o întrebare: cât de mult pot rezista mecanismele represive interne și exterioare individului din lumea „civilizată” să împiedice alinierea cu impulsurile animalice care vor distruge societatea așa cum o cunoaștem ?...

Din prisma acestei întrebări, Mamet pare că laudă sacrificiul omului din lumea civilizată care, prin negarea alinierii totale cu impulsurile naturale ale ființei umane, se condamnă la o viață plină de neliniști, de frici și tulburări pentru a putea permite existența societății, așa cum o știm.

Bibliografie

Deleuze Gilles, Guattari Felix, *AntiOpedipus: Capitalism and Schizophrenia*, University of Minnesota Press, 1983

Festinger, Leon, *A theory of cognitive dissonance*, Stanford University Press, 1957

Mamet, David *Three Uses of the Knife: On the Nature and Purpose of Drama*, Vintage Books, 2000

Mamet, David, *Edmond*, Methuen Publishing Limited, 2003

Mamet, David, *The Secret Knowledge: On the Dismantling of American Culture*, The Penguin Group, 2012

Mamet, David, *The woods, Lakeboat, Edmond*
<https://ro.scribd.com/read/393650065/The-Woods-Lakeboat-Edmond-Three-Plays>